

séges szépségével. Maga a valódi akció krimiszzerű motívumot képvisel az elbeszélésben: a kasszírő felpróbálja azt az értékes gyűrűt, amelyet a kereskedő visz a feleségének; a gyűrű túl kicsi, s levehetetlenül ráfeszül a kasszírő ujjára, így ők ketten a kereskedővel elválaszthatatlanul egymáshoz kényszerülnek a megoldás megtalálásáig. A fiatal mérnök segítő szándéka áldozataként kerül az akcióba: a kényszer-párt magával viszi a nagynéni otthonába, aki azután orvosló képességekkel felruházott öreg hölgyként megszabadítja a gyűrűtől a kasszírő ujját. Közben azonban felhalmozódik az igazi belső dráma is. A kereskedő alpári udvarlása és gyanúsítgatása, mely trükknek minősíti a gyűrű lehúzhatatlanságát, egyre megalázóbb helyzetbe szorítja a kasszírőt, a fiatal mérnököt pedig akaratlan ítélkezésvé. Az ő ítélete azonban nem válhat érvényessé nemcsak a kereskedő ellentámadásai miatt, hanem mert pártatlansága feloldódik abban az érzelemben, amely közte és a kasszírő között kialakul. Így az ítélkezés arra a nagynénire marad, aki voltaképpen bele se kerül a dráma cselekményébe. Ítéletét személyiségrajza és magatartása fogalmazza meg: a tisztaság, a jóhiszeműség és a segítségre mindig kész erő. Az elbeszélés krimi-motívumának lezárása már csak felkiáltójelet tehet a nagynéni személyiség- és magatartásrajzába befoglalt jelentés mögé. A gyűrű-problémától megszabadult kereskedő újra kezdi alpári és megalázó udvarlását, mire a kasszírő némileg váratlanul mellbe szúrja. Ez az action gratuite, a modern elbeszélő irodalomnak e gyakori fogása, korábban rejtett tartalmakat fejez ki: a megalázottak lázadását helyezi a jószág és a segítő szándék példázata mellé.

Folytathatnánk az elemzést. Erre most nincs terünk, de talán jól tettük, hogy a kötet teljességének bemutatását feláldoztuk a pillanatnyi elmélyülések érdekében, mert nehezen tudtuk volna különben felvázolni Sziráky Judith írói jellemképét. Mivel szakmánk arra kényszerít, hogy az írókat valamilyen irányzathoz vagy csoporthoz soroljuk, irodalomtörténetünkben őt a Nyugat második nemzedékének fejezetében mutatjuk be. Számoltunk azonban azzal, hogy kategóriánk meglehetősen homályos, s azzal is, hogy a most nyolcvankét éves író nő több korszak hatását fogadta be. Többet mondunk tehát róla, ha leírjuk és értelmezzük eszközeit, világát és mondanivalóit. Láttuk; a Zárójelentésben elbeszélő hőst állított a középpontba, s az epikai hitelre oly mértékben ügyelt, hogy nagyon halványan élénk állítja az

elbeszélés célzottját, az ápolónő férjét is. Nem kell különösen bizonyítanunk, hogy az epikai hitelnek ez a túlzott tisztelete a modern prózában már fölöslegesnek látszik. Annál is inkább, mert az ápolónő férje élő valóságában nem is jelenhet meg az elbeszélésben, tehát csak keretül szolgálhat. Szerencsére az író nő nem is erőlteti ezt a közlésmódot, mert az *Utásokban* már a több nézőpontú előadásmódot alkalmazza, máshol pedig a belső monológot. Nem kísérletező író tehát Sziráky Judith: tiszteletre méltó mondanivalóit a nyugatos magyar prózairodalom közkincsének alkalmazására és jelentéshordozó szerkezetére bízta.

Bodnár György

Kovács András Bálint–Szilágyi Ákos: Andrej Tarkovszkij, az orosz filmművészet Stalkere

Mindössze 2500 példányban, az Eötvös Loránd Tudományegyetem társadalomelméleti folyóirata, a *Medvetánc* mellékleteként jelent meg Szilágyi Ákos és Kovács András Bálint közös munkája, amely abban az értelemben is revelatív hatású, hogy – a nemzetközi szakirodalmat is figyelembe véve – elsőként tárgyalja átfogóan Andrej Tarkovszkij filmművészetét. A kötet 1–2 hét leforgása alatt az utolsó példányig elkelt, minden felmérésnél objektívebben jelezve egyfelől azt a tényt, hogy „az orosz film Stalkere” Magyarországon is megtalálta közönségét, másfelől azt, hogy a szerzőpáros igen komoly, minden tiszteletre méltó szellemi erőfeszítése, mellyel Tarkovszkij összetett, súlyosan gazdag művészetének mélyére hatoltak, nem volt hiabavaló. A minőség, a művészi, emberi és tudományos hitel még ebben a botrányos században, „történelmi végjátékban” is előbb vagy utóbb utat talál mindazokhoz, és *közösséget teremt* mindazokkal, akik ezen értékek mentén próbálnak tájékozódni a világban, kultúrában és önmagukban. Igazi értékre, szellemi-lelki kincsre, az Igazságra – melynek létezésében Tarkovszkij mindennel szembenézve és mindennek ellenére rendületlenül hisz – csak úgy bukkanhatunk, ha vállaljuk a felé vezető út (Zóna), küzdelem fájdalmas erőfeszítéseit, a szülés-újja születés kínjait. Ez a tarkovszkiji örökség egyik alap gondolata. A pillanatokra meglelt és az úton járás során szinte észrevétlenül mindjobban kiteljesedő Igazság azonban – paradox módon – nem rögzíthető, statikussá sem tehe-

tő, *nem birtokolható* teljességgel és csorbítatlanul soha – tanít bennünket tovább ez a senkivel sem összemérhető filmes próféta, És egy másik paradoxon: a Lényeg maradéktalanul kifejezhetetlen, mégis legfőbb kötelességünk a kimondására irányuló igyekezet. A kimondására – szóval, tettel, hanggal, képpel, mozdulattal, tekintettel, kinek mikor mi adatott és adatik. És ha kell, *némasággal*, mint ahogy azt Rubljov és az *Az áldozathozatal* című utolsó Tarkovszkij-film hőse, Alexander tette, vagy a Zóna-béli *zarándokút* végére, a Szoba küszöbéhez érkezett vándorok. E kimondandó-kimondhatatlan tényeken túli Valóság, a profán világot „átvérző” szakrális, spirituális „másik világ” közelébe csak az *alázatos etikai Személyiségek* juthatnak. „Alázatos” és „Személyiség” így együtt, egy fogalom párra kapcsolva? Miféle *képtelenség* ez megint? Alázatos, azaz nem mindenáron önmagát mondani, kifecsegni akaró, saját maga körül ördögi körben keringő individualista egyéniség, hanem a világot hatni hagyó, a természet, a tárgyak, az emberek és önmaga belső lényegét a *szemlélődésben* átélő *teremtmény*. Etikai személyiség csak alázatból, a bennünk élő individualista egyéniséggel szembeni belső *erőfeszítésből* és a másokért vállalt *áldozatból* születhet. De másokért is csak az önmagát már ilyen értelemben meglett, kiküzdött személyiség hozhat teljes érvényű áldozatot – figyelmeztet Tarkovszkij a *Stalker* figurájával. Az etikai személyiség – a végső világhelyzetbe jutott emberiség fennmaradásának, a túlélésnek egyetlen garanciája – független a külvilág felszínes ítéleteitől és elvárásaitól, a politikai és piaci szempontoktól és egyéb talmi esetlegességektől. Kész, végleges és lezárt etikai személyiség nincs és nem is

lesz – nem árt újra hangsúlyozni. De szüntelen mozgásban, vajúdásban mindig formálódhat, alakulhat, fejlődhet bennünk. Ez az eszmény a legteljesebben, a legtisztábban a „*szent félteljesekben*”, *művészekben*, *misztikusokban*, *askétákban* és a *gyermekekben*, vagyis a *gyöngékben* – Tarkovszkij filmjeinek újra és újra visszatérő alakjaiban – ölt testet. Az eszménybe vetett hitből s a mégoly ritka megvalósulás tapasztalatából sarjad e *komoly művészet derűje*, ez hitelesíti az *Andrej Rubljov* végén felhangzó harangzúgást, a rég elpusztult – vagy csak halottnak vélt? – fa kizöldülését (*Az áldozathozatal*), a szellem, akarat és belső csönd tiszta koncentrációjával előidézett csodát (*Stalker*) és – ahogy egy helyütt a Tarkovszkijjal olyannyira rokon szemléletű Pilinszky János írja – „a világ fölzengését” Bach muzsikájában a *Tükör* című filmben.

Kétlapnyi terjedelem kevés Andrej Tarkovszkij – mindössze nyolc filmből álló, mégis „*evilág*” és ama „*magasabb szféra*” kimeríthetetlen gazdagságát sűrítő – életművének még csak jelzésszerű felvillantására is. Filmjeit nézni, élni, továbbgondolni kell. És kézbe kell venni a róla szóló könyvet, mely tárgyahoz méltó igényességgel és felkészültséggel elemzi „az orosz filmművészet eddigi legnagyobb alakjának” valamennyi filmjét a legutolsó (*Az áldozathozatal*) kivételével. (A szerzők a kötet kiadási munkálatainak kezdetekor az életművet még lezáratlannak hitték.) Kovács András Bálint és Szilágyi Ákos műve nem könnyű olvasmány. De – tudjuk! – igazi értékekre sosem lelhettünk könnyűszerrel, az erőfeszítés megspórolásával.

Eger Veronika

Film

Áldozathozatal

Írásunk nem vállalhatja fel a film valamennyi rétegének feltárását. Néhány támpontot szeretne csupán adni az értelmezéshez, elsősorban a filmbéli figurák s szerepek figyelembevételével.

A nyitójelenetben három ember jelenik meg. Egyikük kiszáradt fát ültet a tengerparton s néma fiának legendát mesél egy szerzetesről, aki éveken át, mindennap megöntözte a mestere által gondjaira bízott, kiszáradt fát – s az egy nap virágba borult. A postás közelít az úton, táviratot hozott az embernek: régi barátai üdvözlik őt születésnapján. Hármásban folytatják útjukat, Istenről és az életről beszélgetve. Íme az expozíció, egyetlen képben, egyetlen lélegzettel, ahogy a gyöngyhalász is nagy levegőt vesz, mielőtt alábukik.

Alexander, a világtól többé-kevésbé visszavonult, közismert író 50. születésnapjára